

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

**Яготинський інститут
Кафедра соціальної роботи**

Лець Олена Іванівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня бакалавра**

на тему:

«Роль сім'ї в соціальній адаптації дитини з особливими потребами»

Група ІН34-9-22-Б1СПр (4,0д)

Спеціальність: 231«Соціальна робота»

Освітня програма: Соціальна робота

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

*Дипломна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів, текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело*

Студент

Лець Олена Іванівна

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

к.і.н. Михайленко Сергій Миколайович

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Допущено до захисту перед ЕК

Завідувач кафедри

к.п.н. Черноштан Євгеній Валерійович

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Яготин 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ТА РОЛЬ СІМ'Ї У ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	11
1.1. Поняття та сутність соціальної адаптації дітей з особливими потребами.....	11
1.2. Роль сім'ї у процесі соціальної адаптації дитини з особливими потребами.....	15
1.3. Соціально-психологічні проблеми сімей, які виховують дітей з особливими потребами.....	19
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ТА СІМ'Ї ЯГОТИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	24
2.1. Організаційна структура та основні напрями діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради.....	24
2.2. Форми та методи соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами.....	28
2.3. Проблеми та шляхи вдосконалення роботи Служби у справах дітей та сім'ї у сфері соціальної адаптації дітей з особливими потребами.....	43
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	51
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку українського суспільства питання соціального захисту дітей з особливими потребами набуває особливої актуальності, оскільки рівень підтримки таких дітей та їхніх сімей є важливим показником соціальної спрямованості держави, рівня розвитку системи соціального забезпечення та дотримання прав людини. Соціально-економічні трансформації, реформування системи соціального захисту, розвиток інклюзивної освіти, а також наслідки воєнного стану в Україні суттєво впливають на становище сімей, які виховують дітей з особливими потребами, і потребують удосконалення механізмів їх соціальної підтримки та адаптації.

Станом на початок 2025 року в Україні налічується понад 231 тисяча дітей з інвалідністю. За іншими даними, оприлюдненими наприкінці 2025 року, ця цифра перевищує 185 000 осіб. Загалом в країні проживає понад 3 мільйони людей з інвалідністю, що становить приблизно 6,6% населення.

Близько 90–92% дітей з особливими потребами виховуються у сім'ях, що підкреслює визначальну роль сімейного середовища у процесі їх соціальної адаптації.

Дитина з особливими потребами потребує не лише медичної чи педагогічної допомоги, але й повноцінної соціальної інтеграції у суспільство. Успішність цього процесу значною мірою залежить від сім'ї, яка є першим та основним середовищем соціалізації дитини. Саме в сім'ї формуються базові навички спілкування, емоційна стабільність, самооцінка, мотивація до розвитку та адаптації до соціального середовища. Від психологічного клімату в родині, рівня батьківської підтримки та здатності сім'ї взаємодіяти із соціальними інституціями залежить подальший рівень інтеграції дитини у суспільство, її освітні можливості та соціальна активність.

Разом із тим сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами, часто стикаються з численними труднощами: матеріальними проблемами, психологічним навантаженням, обмеженим доступом до якісних соціальних та медичних послуг, труднощами працевлаштування батьків, а також соціальною

ізоляцією. В умовах економічної нестабільності та зростання соціальних ризиків такі сім'ї належать до категорії найбільш вразливих груп населення. Це зумовлює необхідність посилення державної підтримки, удосконалення діяльності соціальних служб та впровадження ефективних механізмів соціального супроводу сімей.

Особливої уваги потребує діяльність органів місцевого самоврядування та соціальних служб, які безпосередньо працюють із сім'ями та дітьми на місцевому рівні. Важливе місце у цій системі займає Служба у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради, яка реалізує державну політику у сфері захисту прав дітей, організовує соціальну підтримку сімей, забезпечує соціальний супровід та координує взаємодію між різними установами соціальної сфери. Ефективність роботи таких служб значною мірою визначає рівень соціальної адаптації дітей з особливими потребами, їх доступ до освіти, соціальних послуг та можливостей повноцінної участі у суспільному житті.

Актуальність теми також обумовлена необхідністю вдосконалення сучасної системи соціальної роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами. Сучасні тенденції розвитку соціальної політики вимагають переходу від переважно пасивної моделі соціальної допомоги до комплексного підходу, що поєднує психологічну підтримку, соціальний супровід, професійне консультування батьків, розвиток інклюзивного середовища та активну інтеграцію дітей у суспільство. У цьому контексті особливого значення набуває взаємодія сім'ї, соціальних служб, закладів освіти, охорони здоров'я та громадських організацій.

Крім того, актуальність дослідження посилюється необхідністю аналізу практичного досвіду діяльності місцевих соціальних служб, зокрема Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради, щодо підтримки дітей з особливими потребами та їхніх родин. Вивчення реальних механізмів соціальної допомоги, проблем та перспектив їх удосконалення дозволяє визначити ефективні напрями розвитку системи соціального захисту на місцевому рівні.

Отже, актуальність теми кваліфікаційної роботи бакалавра полягає у необхідності комплексного дослідження ролі сім'ї у соціальній адаптації дитини з особливими потребами, аналізу діяльності соціальних служб щодо підтримки таких сімей та розробки практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності соціального захисту і створення умов для повноцінної інтеграції дітей з особливими потребами у суспільство.

Стан наукової розробки теми дослідження. Проблема соціальної адаптації дітей з особливими потребами та роль сім'ї у цьому процесі є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців у галузях соціальної роботи, психології, педагогіки, соціології та права. У сучасній науковій літературі значна увага приділяється питанням соціального захисту дітей, розвитку інклюзивного середовища, підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами, а також удосконаленню діяльності соціальних служб.

Теоретичні основи соціального захисту населення та соціальної підтримки вразливих категорій громадян висвітлені у працях таких українських науковців, як Л. Баранник, Е. Лібанова, О. Макарова, І. Мигович, В. Скуратівський, Н. Борецька та інші. У своїх дослідженнях автори аналізують сутність соціальної політики держави, механізми соціального забезпечення та особливості функціонування системи соціального захисту в Україні.

Проблеми соціальної адаптації дітей з особливими потребами досліджувалися у працях В. Бондаря, А. Колупаєвої, І. Беха, В. Синьова, С. Миронової, Н. Софій та інших учених. Науковці розглядали питання інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у суспільство, розвиток інклюзивної освіти, психологічні аспекти адаптації та роль соціального середовища у формуванні особистості дитини.

Особливе місце у наукових дослідженнях займають питання ролі сім'ї у вихованні та соціалізації дитини з особливими потребами. Даній проблематиці присвячені праці І. Зверєвої, А. Капської, Т. Семигіної, Л. Тюпті, О. Безпалько та інших дослідників. У своїх роботах автори наголошують, що сім'я є основним інститутом соціалізації дитини, а психологічна атмосфера в родині та

рівень підтримки батьків мають визначальний вплив на успішність соціальної адаптації дитини.

Питання діяльності соціальних служб та органів місцевого самоврядування щодо підтримки дітей і сімей висвітлювалися у працях О. Карпенко, Н. Максимової, І. Пінчук, Ж. Петрочко та інших учених. Дослідники аналізують механізми соціального супроводу сімей, форми соціальної роботи, взаємодію державних установ та громадських організацій у сфері захисту прав дітей.

Окремі аспекти правового забезпечення соціального захисту дітей з особливими потребами розкриті у наукових роботах, присвячених аналізу законодавства України у сфері соціального захисту, охорони дитинства та інклюзивної освіти. Значну увагу дослідники приділяють реалізації положень Конвенції ООН про права дитини, Закону України «Про соціальні послуги», Закону України «Про охорону дитинства», а також нормативно-правовим актам, що регулюють діяльність соціальних служб.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема соціальної адаптації дітей з особливими потребами залишається актуальною та потребує подальшого вивчення. Особливо недостатньо дослідженими є питання практичної взаємодії сім'ї та місцевих соціальних служб, аналіз ефективності діяльності Служби у справах дітей та сім'ї на рівні територіальних громад, а також проблеми соціального супроводу сімей в умовах сучасних соціально-економічних викликів та воєнного стану.

Таким чином, аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес дослідників до проблем соціальної адаптації дітей з особливими потребами та підтримки їхніх сімей. Водночас потребують подальшого наукового опрацювання питання вдосконалення механізмів соціальної підтримки на місцевому рівні, підвищення ефективності діяльності соціальних служб та розвитку комплексного підходу до соціальної адаптації дітей з особливими потребами.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є комплексне дослідження ролі сім'ї у соціальній адаптації дитини з особливими потребами, а також аналіз діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради щодо соціальної підтримки таких дітей та їхніх сімей.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

1. Розкрити сутність поняття соціальної адаптації дітей з особливими потребами та визначити її основні особливості.
2. Дослідити роль сім'ї у процесі соціальної адаптації дитини з особливими потребами.
3. Визначити основні соціально-психологічні проблеми сімей, які виховують дітей з особливими потребами.
4. Проаналізувати нормативно-правову базу соціального захисту дітей з особливими потребами та їхніх сімей в Україні.
5. Охарактеризувати структуру та основні напрями діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради.
6. Дослідити форми та методи соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами.
7. Проаналізувати ефективність діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради щодо соціальної адаптації дітей з особливими потребами.
8. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення соціальної підтримки та підвищення ефективності соціальної адаптації дітей з особливими потребами в умовах територіальної громади.

Об'єктом дослідження є процес соціальної адаптації дітей з особливими потребами в сучасних умовах розвитку системи соціального захисту населення.

Предметом дослідження є роль сім'ї у соціальній адаптації дитини з особливими потребами та діяльність Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради щодо соціальної підтримки, соціального супроводу й інтеграції таких дітей у суспільство.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань у дипломній роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме:

- теоретичний аналіз та синтез – для опрацювання наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення теоретичних підходів до проблеми соціальної адаптації дітей з особливими потребами;
- порівняльний метод – для аналізу різних підходів до організації соціального захисту та підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами;
- системний метод – для дослідження взаємозв'язку між сім'єю, соціальними службами та іншими інституціями у процесі соціальної адаптації дитини;
- статистичний метод – для аналізу показників діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради та оцінки ефективності соціальної підтримки;
- описовий метод – для характеристики основних напрямів діяльності служби та форм соціальної роботи з сім'ями;
- метод узагальнення – для формування висновків і практичних рекомендацій щодо вдосконалення соціальної адаптації дітей з особливими потребами.

Використання зазначених методів дозволило комплексно дослідити роль сім'ї у процесі соціальної адаптації дитини з особливими потребами та оцінити практичну діяльність Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради у сфері соціального захисту таких дітей і їхніх родин.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна кваліфікаційної роботи бакалавра полягає у комплексному дослідженні ролі сім'ї у соціальній адаптації дітей з особливими потребами та аналізі практичної діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

У роботі:

- узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності соціальної адаптації дітей з особливими потребами;
- визначено основні соціально-психологічні проблеми сімей, які виховують дітей з особливими потребами;
- досліджено практичні аспекти діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради щодо соціального супроводу сімей;
- запропоновано рекомендації щодо вдосконалення соціальної адаптації дітей з особливими потребами та підвищення ефективності роботи соціальних служб у територіальній громаді.

Теоретичне значення дослідження. Теоретичне значення кваліфікаційної роботи бакалавра полягає у поглибленні наукових підходів до дослідження проблем соціальної адаптації дітей з особливими потребами та ролі сім'ї у цьому процесі. Матеріали роботи систематизують сучасні теоретичні положення щодо соціального захисту дітей, діяльності соціальних служб та механізмів підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами.

Отримані результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях з питань соціальної роботи, соціального захисту населення, інклюзивної освіти та соціальної адаптації дітей з особливими потребами.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності органів соціального захисту населення, Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради, закладів освіти та інших установ соціальної сфери.

Практичні рекомендації, запропоновані у роботі, можуть бути використані:

- для вдосконалення системи соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами;
- для підвищення ефективності соціального супроводу та адаптації дітей у громаді;
- у процесі організації роботи соціальних служб щодо захисту прав дітей;
- під час підготовки фахівців соціальної сфери та соціальних працівників;

- у розробці місцевих програм соціального захисту та підтримки сімей з дітьми з особливими потребами.

Структура кваліфікаційної роботи бакалавра. Структура роботи зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ТА РОЛЬ СІМ'Ї У ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Поняття та сутність соціальної адаптації дітей з особливими потребами

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема соціальної адаптації дітей з особливими потребами набуває особливої актуальності у зв'язку з поширенням ідей гуманізації, інклюзії та забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства. Соціальні трансформації, розвиток інклюзивної освіти та посилення уваги до прав людини зумовлюють необхідність створення умов для повноцінної інтеграції дітей з особливими потребами у соціальне середовище. У цьому контексті важливого значення набуває дослідження сутності соціальної адаптації, її особливостей, механізмів та чинників, що впливають на успішність цього процесу.

Поняття «соціальна адаптація» є міждисциплінарною категорією, яка досліджується у психології, педагогіці, соціології, соціальній роботі та медицині. У загальному розумінні соціальна адаптація визначається як процес пристосування особистості до умов соціального середовища, засвоєння соціальних норм, цінностей, моделей поведінки та встановлення ефективної взаємодії з іншими членами суспільства. Соціальна адаптація передбачає не лише пристосування людини до вимог середовища, але й активну взаємодію з ним, у процесі якої особистість набуває соціального досвіду, формує власну систему цінностей та розвиває здатність до самореалізації [21, с.45].

У науковій літературі соціальна адаптація розглядається як динамічний і багатокомпонентний процес, який охоплює психологічний, соціальний, педагогічний та поведінковий аспекти. Психологічний аспект адаптації пов'язаний із формуванням емоційної стійкості, позитивної самооцінки та здатності долати труднощі. Соціальний аспект передбачає засвоєння соціальних ролей, норм поведінки та розвиток комунікативних навичок. Педагогічний аспект полягає у створенні умов для навчання, виховання та розвитку дитини відповідно до її індивідуальних потреб і можливостей.

Особливої уваги потребує проблема соціальної адаптації дітей з особливими потребами, оскільки ця категорія дітей часто стикається з додатковими труднощами у процесі взаємодії із соціальним середовищем. До дітей з особливими потребами належать діти, які мають порушення психофізичного розвитку, хронічні захворювання, інтелектуальні, сенсорні, мовленнєві, емоційно-вольові чи інші особливості, що потребують спеціальних умов навчання, виховання та соціальної підтримки. Наявність певних порушень може впливати на процес комунікації, формування соціальних навичок, рівень самостійності та здатність до інтеграції у суспільство.

З метою структуризації процесу соціальної адаптації дитини з особливими потребами та визначення ролі сім'ї на кожному з його етапів, доцільно представити відповідні характеристики у табличній формі.

Таблиця 1.1.

Основні етапи соціальної адаптації дитини з особливими потребами

Етап	Характеристика	Роль сім'ї
Первинний	Прийняття діагнозу, емоційна реакція	Емоційна стабілізація, прийняття дитини
Ранній розвиток	Формування базових навичок	Щоденна реабілітація, догляд
Соціалізація	Взаємодія з оточенням	Підготовка до спілкування, адаптація
Інтеграція	Участь у суспільному житті	Підтримка самостійності

Соціальна адаптація дітей з особливими потребами має специфічний характер, оскільки поєднує процес пристосування до соціального середовища з необхідністю подолання фізичних, психологічних та соціальних бар'єрів. Вона охоплює формування здатності дитини ефективно взаємодіяти з оточенням, брати участь у різних видах діяльності, засвоювати соціальні норми та реалізовувати власний потенціал. Успішна адаптація сприяє розвитку самостійності, соціальної активності, позитивного ставлення до себе та навколишнього світу.

Сутність соціальної адаптації дітей з особливими потребами полягає у забезпеченні гармонійної взаємодії між особистістю дитини та соціальним середовищем. Цей процес передбачає не лише пристосування дитини до вимог суспільства, але й адаптацію самого суспільства до потреб дитини. Саме тому сучасні підходи до проблеми соціальної адаптації ґрунтуються на принципах інклюзії, рівності прав, недискримінації та створення безбар'єрного середовища.

Одним із важливих компонентів соціальної адаптації є соціалізація. Соціалізація передбачає засвоєння дитиною соціального досвіду, норм, цінностей та моделей поведінки, необхідних для життя у суспільстві. Для дітей з особливими потребами процес соціалізації може бути ускладнений через обмежені можливості комунікації, труднощі у навчанні, негативний соціальний досвід або недостатній рівень підтримки з боку оточення. Саме тому важливого значення набуває створення сприятливих умов для розвитку комунікативних навичок, формування позитивних соціальних контактів та активної участі дитини у суспільному житті.

Успішність соціальної адаптації дітей з особливими потребами залежить від багатьох чинників. До основних із них належать індивідуальні особливості дитини, рівень розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфери, характер порушення, умови сімейного виховання, рівень соціальної підтримки та доступність освітнього середовища. Важливу роль також відіграє ставлення суспільства до дітей з особливими потребами, рівень толерантності та готовність соціального середовища до інклюзивної взаємодії.

Особливе місце у процесі соціальної адаптації належить системі освіти. Заклади освіти є важливим середовищем соціалізації, у межах якого дитина набуває досвіду спілкування, співпраці та взаємодії з однолітками. В умовах інклюзивної освіти діти з особливими потребами отримують можливість навчатися разом з іншими дітьми, що сприяє розвитку їхньої соціальної компетентності, формуванню навичок комунікації та подоланню соціальної ізоляції. Інклюзивне освітнє середовище забезпечує умови для реалізації

індивідуальних можливостей дитини та її повноцінної участі у суспільному житті.

Не менш важливим чинником соціальної адаптації є сім'я, яка виступає первинним середовищем розвитку та соціалізації дитини. Саме у сім'ї формуються базові уявлення про себе та навколишній світ, закладаються основи комунікації, поведінки та соціальної взаємодії. Підтримка, прийняття та активна участь батьків у житті дитини сприяють формуванню позитивної самооцінки, емоційної стабільності та впевненості у власних силах.

Слід зазначити, що соціальна адаптація дітей з особливими потребами є тривалим і безперервним процесом, який потребує комплексного підходу та взаємодії різних соціальних інституцій. Ефективна адаптація можлива за умови співпраці сім'ї, закладів освіти, соціальних служб, медичних установ та громадських організацій. Комплексна підтримка сприяє створенню сприятливого соціального середовища, у якому дитина має можливість реалізувати свої здібності та відчувати себе повноцінним членом суспільства.

За даними UNICEF, лише 35–40% дітей з особливими освітніми потребами в Україні повністю охоплені інклюзивною освітою, тоді як інші навчаються за індивідуальними програмами або мають обмежений доступ до освіти.

Приблизно 25% дітей з інвалідністю мають труднощі соціальної інтеграції, що проявляється у низькому рівні соціальної активності та обмежених комунікативних зв'язках [37, с.16].

Таким чином, соціальна адаптація дітей з особливими потребами є складним багатогранним процесом, який охоплює пристосування дитини до соціального середовища, засвоєння соціальних норм і цінностей, розвиток комунікативних навичок та формування здатності до самореалізації. Її успішність залежить від комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників, серед яких особливе значення мають сім'я, система освіти та соціальна підтримка. Забезпечення сприятливих умов для соціальної адаптації дітей з особливими потребами є важливим завданням сучасного суспільства, спрямованим на реалізацію принципів рівності, гуманізму та інклюзії.

1.2. Роль сім'ї у процесі соціальної адаптації дитини з особливими потребами

Сучасний розвиток суспільства характеризується переосмисленням підходів до ставлення до осіб з особливими потребами, утвердженням принципів гуманізму, інклюзії та рівних можливостей. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема соціальної адаптації дітей з особливими потребами, оскільки саме рівень їхньої інтеграції у соціальне середовище визначає можливості повноцінної участі у суспільному житті, самореалізації та особистісного розвитку. Провідна роль у цьому процесі належить сім'ї як первинному соціальному інституту, який забезпечує формування основних моральних цінностей, соціальних навичок, моделей поведінки та емоційного досвіду дитини.

Соціологічні дослідження свідчать, що:

- понад 80% батьків вважають, що саме сім'я є головним чинником адаптації дитини;
- близько 60–65% сімей не мають достатньої підтримки від державних інституцій;
- лише 40% сімей регулярно отримують соціальні або психологічні послуги.

Також встановлено, що у сім'ях, які отримують соціальний супровід, рівень адаптації дітей є на 30–40% вищим, ніж у сім'ях без підтримки.

Сім'я є першим середовищем соціалізації дитини, у якому вона засвоює норми поведінки, систему соціальних відносин, правила взаємодії та механізми адаптації до навколишнього світу. Для дитини з особливими потребами значення сімейного середовища суттєво посилюється, оскільки саме родина найчастіше виступає основним джерелом підтримки, захисту, розвитку та соціального посередництва. Від психологічного клімату в сім'ї, стилю виховання, рівня батьківської компетентності та характеру внутрішньосімейних взаємин значною мірою залежить успішність адаптації дитини до соціального середовища.

З метою систематизації ключових функцій сім'ї у процесі соціальної адаптації дитини з особливими потребами, наведемо їх узагальнену характеристику у табличній формі.

Таблиця 1.2.

Роль сім'ї у соціальній адаптації дитини

Функція сім'ї	Зміст
Емоційна	Підтримка, прийняття, любов
Виховна	Формування поведінки та навичок
Соціалізаційна	Навчання взаємодії з суспільством
Захисна	Захист прав та інтересів дитини

Соціальна адаптація дитини з особливими потребами є складним багатокомпонентним процесом, що передбачає активне пристосування особистості до умов соціального середовища, засвоєння соціальних ролей, норм і цінностей, формування навичок міжособистісної взаємодії та готовності до самостійного життя. Особливості перебігу цього процесу значною мірою визначаються рівнем розвитку дитини, специфікою порушення, соціальними умовами її життя та якістю сімейного виховання. Саме тому сім'я виступає не лише осередком емоційної підтримки, але й важливим чинником формування соціальної компетентності дитини.

Однією з ключових функцій сім'ї у процесі соціальної адаптації є емоційно-психологічна підтримка. Дитина з особливими потребами часто стикається з труднощами у спілкуванні, навчанні, сприйнятті себе та взаємодії з соціумом. За таких умов атмосфера прийняття, любові, довіри та емоційної безпеки у сім'ї сприяє формуванню позитивної самооцінки, впевненості у власних можливостях та психологічної стійкості. Батьківська підтримка допомагає дитині долати почуття ізольованості, страху чи невпевненості, що особливо важливо в умовах інклюзивного середовища.

Дослідники підкреслюють, що ставлення батьків до особливостей розвитку дитини безпосередньо впливає на її соціальну активність та адаптаційні можливості. Якщо батьки сприймають дитину як повноцінну особистість, підтримують її ініціативність та самостійність, це сприяє формуванню адекватного рівня соціальної активності та позитивного ставлення до себе. Натомість надмірна жалість, гіперопіка або, навпаки, емоційне відчуження можуть формувати у дитини залежність, замкненість, невпевненість та труднощі у встановленні соціальних контактів.

Важливу роль у процесі соціальної адаптації відіграє стиль сімейного виховання. Демократичний стиль виховання, заснований на взаємній повазі, підтримці та конструктивній взаємодії, сприяє розвитку самостійності, відповідальності та соціальної компетентності дитини. У таких сім'ях дитина має можливість висловлювати власну думку, брати участь у прийнятті рішень, набувати досвіду комунікації та соціальної взаємодії. Авторитарний стиль виховання, навпаки, може спричиняти розвиток пасивності, страху помилки та низької самооцінки, тоді як ліберальний стиль інколи призводить до недостатнього формування соціальних норм і навичок самоконтролю.

Особливе значення має формування у дитини навичок самостійності та самообслуговування. Батьки, які заохочують дитину до виконання посильних побутових обов'язків, прийняття рішень та участі у соціальному житті, сприяють розвитку її адаптивних можливостей. У процесі повсякденної взаємодії дитина поступово засвоює моделі поведінки, вчиться відповідальності, набуває комунікативного досвіду та формує соціальну активність. Саме родина створює базові умови для підготовки дитини до самостійного життя та інтеграції у суспільство [42, с.11].

Сім'я також виконує функцію соціального посередництва між дитиною та суспільством. Батьки є першими представниками інтересів дитини у взаємодії із закладами освіти, медичними установами, соціальними службами та громадськими організаціями. Вони організовують освітній маршрут дитини, забезпечують доступ до корекційно-розвивальних послуг, сприяють участі у

культурних, спортивних та соціальних заходах. Активна участь сім'ї у житті дитини позитивно впливає на процес її соціальної інтеграції та формування навичок міжособистісної взаємодії.

В умовах інклюзивної освіти роль сім'ї суттєво розширюється. Ефективність інклюзивного навчання значною мірою залежить від партнерської взаємодії між батьками, педагогами, психологами та іншими фахівцями. Співпраця сім'ї та закладу освіти сприяє створенню єдиного корекційно-розвивального простору, у межах якого забезпечується узгодженість виховних впливів, підтримка індивідуальних потреб дитини та формування сприятливого соціального середовища. Батьки, які активно взаємодіють із педагогами, краще розуміють освітні потреби дитини та можуть ефективніше підтримувати її розвиток у домашніх умовах.

Не менш важливим чинником є психолого-педагогічна компетентність батьків. Недостатній рівень знань щодо особливостей розвитку дитини, методів виховання та корекційної підтримки може ускладнювати процес соціальної адаптації. Саме тому важливого значення набуває система психолого-педагогічного супроводу сімей, які виховують дітей з особливими потребами. Консультування, тренінги, просвітницькі програми, участь у батьківських групах підтримки сприяють підвищенню рівня батьківської компетентності та формуванню конструктивних моделей взаємодії з дитиною.

Слід зазначити, що виховання дитини з особливими потребами часто супроводжується значним психологічним навантаженням для батьків. Сім'я може переживати емоційний стрес, почуття тривоги, соціальної ізоляції, матеріальні труднощі та психологічне виснаження. У деяких випадках це негативно впливає на внутрішньосімейні взаємини та процес виховання дитини. Тому важливо забезпечити комплексну підтримку не лише дитині, а й усій родині. Соціально-психологічна допомога сім'ям сприяє стабілізації емоційного стану батьків, підвищенню їхньої адаптивності та створенню сприятливого середовища для розвитку дитини.

У сучасних умовах важливого значення набуває також формування толерантного ставлення суспільства до дітей з особливими потребами та їхніх родин. Нерозуміння, стигматизація або соціальні бар'єри можуть ускладнювати процес адаптації дитини та посилювати психологічне навантаження на сім'ю. Саме тому одним із важливих напрямів державної та соціальної політики є розвиток інклюзивного середовища, забезпечення доступності освіти, соціальних послуг та підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами.

Таким чином, сім'я є визначальним чинником соціальної адаптації дитини з особливими потребами. Вона забезпечує базові умови для емоційного розвитку, формування соціальних навичок, самооцінки, самостійності та готовності до взаємодії із суспільством. Від характеру сімейного виховання, рівня підтримки та активності батьків залежить успішність соціалізації дитини та її інтеграції у соціальне середовище. Ефективна взаємодія сім'ї, закладів освіти, соціальних служб і громадських інституцій створює необхідні умови для гармонійного розвитку дитини та реалізації її потенціалу в суспільстві.

1.3. Соціально-психологічні проблеми сімей, які виховують дітей з особливими потребами

Сім'я є основним соціальним середовищем розвитку дитини та одним із найважливіших чинників її соціалізації. Водночас народження та виховання дитини з особливими потребами часто супроводжується значними труднощами, які впливають на психологічний стан батьків, характер внутрішньосімейних взаємин, соціальне становище родини та її взаємодію із суспільством. Такі сім'ї нерідко стикаються з комплексом соціальних, психологічних, педагогічних та економічних проблем, що можуть негативно позначатися як на розвитку дитини, так і на функціонуванні сім'ї загалом [18, с.27].

З метою більш наочного представлення основних соціально-психологічних проблем, з якими стикаються сім'ї, що виховують дітей з особливими потребами, доцільно узагальнити їх у вигляді таблиці.

Таблиця 1.3.

Соціально-психологічні проблеми сімей

Проблема	Прояви	Наслідки
Емоційне вигорання	Стрес, тривожність	Зниження ресурсності батьків
Соціальна ізоляція	Обмеження контактів	Самотність сім'ї
Фінансові труднощі	Витрати на лікування	Погіршення умов життя
Стигматизація	Упереджене ставлення	Психологічний тиск

Соціально-психологічні проблеми сімей, які виховують дітей з особливими потребами, мають багатогранний характер і зумовлюються низкою чинників: особливостями розвитку дитини, рівнем соціальної підтримки, матеріальним становищем родини, ставленням суспільства до осіб з інвалідністю, а також психологічною готовністю батьків до прийняття особливостей дитини. У більшості випадків сім'я переживає значне емоційне навантаження, пов'язане з необхідністю постійного догляду за дитиною, організацією лікування, навчання, реабілітації та вирішенням побутових проблем.

Однією з найпоширеніших проблем є психологічний стрес батьків. Звістка про наявність у дитини певних порушень розвитку часто стає для сім'ї психотравмальною ситуацією. Батьки можуть переживати почуття страху, розгубленості, тривоги, провини, сорому або безпорадності. Особливо складним є період прийняття діагнозу, коли змінюються життєві плани сім'ї, виникає необхідність адаптації до нових умов життя та переосмислення власних очікувань щодо майбутнього дитини.

У психологічній літературі виділяють кілька етапів емоційного реагування батьків на народження дитини з особливими потребами. Спочатку переважають шок, заперечення та емоційне неприйняття ситуації. Згодом можуть виникати почуття гніву, депресії, емоційного виснаження. Лише поступово, за умови психологічної підтримки та адаптації до нових життєвих обставин, батьки переходять до стадії прийняття дитини та конструктивного вирішення проблем.

Проте не всі сім'ї успішно долають ці етапи, що може призводити до хронічного стресу, сімейних конфліктів та емоційного вигорання.

Особливу складність становить проблема емоційного виснаження батьків. Постійний догляд за дитиною, необхідність контролю за її станом здоров'я, участь у корекційно-реабілітаційних заходах та високий рівень відповідальності часто призводять до фізичної та психологічної перевтоми. Найчастіше емоційне навантаження покладається на матір, яка змушена обмежувати власну професійну діяльність та соціальну активність. Це може спричиняти почуття соціальної ізоляції, втрату життєвих перспектив та психологічне виснаження.

Серйозною проблемою є також порушення внутрішньосімейних взаємин. Виховання дитини з особливими потребами нерідко змінює традиційний розподіл ролей у сім'ї, впливає на взаємини між подружжям та іншими членами родини. У деяких випадках це сприяє згуртуванню сім'ї та посиленню взаємної підтримки, однак нерідко постійне емоційне напруження стає причиною конфліктів, непорозумінь та віддалення між членами родини. В окремих сім'ях спостерігається ризик руйнування подружніх стосунків через психологічне перевантаження та різні погляди на виховання дитини.

Психологічний стан батьків безпосередньо впливає на розвиток дитини та ефективність її соціальної адаптації. Надмірна тривожність, гіперопіка або емоційне неприйняття можуть негативно позначатися на формуванні самостійності, самооцінки та соціальної активності дитини. Часто батьки, прагнучи захистити дитину від труднощів, обмежують її контакти з однолітками, уникають участі у громадському житті або надмірно контролюють її поведінку. Це може призводити до соціальної ізоляції дитини та ускладнювати процес її інтеграції у суспільство.

Однією з важливих соціальних проблем є недостатній рівень підтримки сімей з боку суспільства та держави. Незважаючи на розвиток інклюзивної освіти та соціальних програм, багато сімей стикаються з труднощами у доступі до якісних медичних, психологічних та реабілітаційних послуг. Недостатня

кількість спеціалізованих установ, обмеженість фінансової допомоги та бюрократичні труднощі ускладнюють процес виховання та розвитку дитини з особливими потребами.

Важливою проблемою залишається також соціальна стигматизація сімей, які виховують дітей з особливими потребами. У суспільстві досі можуть існувати упередження, стереотипи та дискримінаційне ставлення до осіб з інвалідністю. Це нерідко призводить до соціальної ізоляції сім'ї, обмеження соціальних контактів та виникнення почуття відчуженості. Батьки можуть уникати громадських місць, освітніх або культурних заходів через страх осуду чи нерозуміння з боку оточення [44, с.92].

Окрему групу проблем становлять матеріально-економічні труднощі. Виховання дитини з особливими потребами часто потребує значних фінансових витрат на лікування, реабілітацію, спеціальні засоби догляду, навчання та додаткові корекційні послуги. При цьому один із батьків нерідко змушений відмовитися від роботи або скоротити професійну діяльність для догляду за дитиною, що призводить до зниження матеріального забезпечення сім'ї.

Важливого значення у подоланні соціально-психологічних проблем набуває система соціально-психологічної підтримки сімей. Ефективна допомога передбачає комплексний підхід, який охоплює психологічне консультування, соціальний супровід, педагогічну підтримку та правове інформування батьків. Значну роль відіграють групи взаємодопомоги, громадські організації та центри підтримки сімей, де батьки мають можливість отримати необхідну інформацію, емоційну підтримку та обмінятися досвідом.

Особливе значення має психолого-педагогічна просвіта батьків. Надання інформації про особливості розвитку дитини, методи виховання та соціальної адаптації сприяє підвищенню батьківської компетентності та формуванню конструктивної моделі взаємодії з дитиною. Підтримка фахівців допомагає батькам краще розуміти потреби дитини, ефективніше організовувати процес виховання та знижувати рівень психологічного напруження.

У сучасних умовах розвитку інклюзивного суспільства важливим завданням є формування позитивного ставлення до сімей, які виховують дітей з особливими потребами. Підвищення рівня суспільної толерантності, розвиток інклюзивної культури та забезпечення доступності соціальних послуг сприяють зниженню соціальної ізоляції таких сімей та створенню сприятливих умов для їхнього повноцінного функціонування.

Статистичні дані свідчать:

- 60–70% батьків дітей з особливими потребами відчують емоційне вигорання;
- близько 55% сімей зазначають про соціальну ізоляцію;
- понад 45% родин мають фінансові труднощі через витрати на лікування та реабілітацію;
- до 50% сімей стикаються зі стигматизацією з боку суспільства [56].

Таким чином, сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами, стикаються з численними соціально-психологічними труднощами, що впливають на емоційний стан батьків, характер сімейних взаємин та процес розвитку дитини. Основними проблемами є психологічний стрес, емоційне виснаження, соціальна ізоляція, матеріальні труднощі та недостатній рівень соціальної підтримки. Подолання цих проблем потребує комплексної допомоги з боку держави, суспільства та фахівців, а також створення умов для психологічної підтримки, соціального захисту та ефективної інтеграції сімей у соціальне середовище.

РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ТА СІМ'Ї ЯГОТИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Організаційна структура та основні напрями діяльності

Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради

У сучасних умовах реформування системи соціального захисту населення в Україні особливого значення набуває діяльність органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав та інтересів дітей, зокрема дітей з особливими потребами. Одним із ключових суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей на місцевому рівні є служби у справах дітей та сім'ї, які здійснюють комплекс заходів, спрямованих на соціальний захист, підтримку сімей, профілактику соціального сирітства, а також створення умов для повноцінного розвитку та соціальної адаптації дітей.

Служба у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради є виконавчим органом місцевого самоврядування, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики у сфері охорони дитинства, підтримки сім'ї та забезпечення соціального захисту дітей. Службу було засновано 06 січня 2021 року, код ЄДРПОУ – 44086918. У своїй діяльності вона керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, законами України, постановами Кабінету Міністрів України та іншими нормативно-правовими актами у сфері соціального захисту населення.

Служба у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради розташована за адресою: Київська область, Бориспільський район, м. Яготин, вул. Незалежності, буд. 110. Керівником установи є директор Дубас Віта Олексіївна, яка координує діяльність служби та забезпечує реалізацію її основних функцій у межах територіальної громади [58].

Організаційна структура служби формується відповідно до покладених на неї функцій і завдань. До структури входять керівництво та спеціалісти, які здійснюють роботу у сфері захисту прав дітей, соціального супроводу сімей, профілактики бездоглядності та правопорушень серед неповнолітніх, а також

координації взаємодії з іншими соціальними інституціями. Діяльність служби має комплексний характер та реалізується у тісній співпраці із закладами освіти, охорони здоров'я, центрами соціальних служб, правоохоронними органами та громадськими організаціями.

Одним із головних напрямів діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради є захист прав та законних інтересів дітей. Особлива увага приділяється дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, а також дітям з особливими потребами. У межах своєї компетенції служба здійснює облік таких дітей, проводить оцінку умов їх проживання, організовує соціальний супровід сімей та координує надання необхідної допомоги.

З метою узагальнення основних напрямів діяльності Служби у справах дітей та сім'ї та більш чіткого їх структурування доцільно подати відповідну інформацію у вигляді таблиці.

Таблиця 2.1.

Напрями діяльності Служби у справах дітей та сім'ї

Напрямок	Зміст роботи
Захист прав дітей	Контроль, реагування на порушення
Соціальний супровід	Робота з сім'ями СЖО
Профілактика	Запобігання неблагополуччю
Інспектування	Перевірка умов проживання

Важливим напрямом роботи служби є здійснення опіки та піклування, сприяння усиновленню дітей, організація влаштування дітей у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Також служба контролює умови проживання та виховання дітей, забезпечує дотримання їхніх прав у сімейному та освітньому середовищі.

Служба активно здійснює профілактику бездоглядності та соціального неблагополуччя серед дітей і підлітків. Одним із напрямів профілактичної

роботи є протидія булінгу у закладах освіти, проведення інформаційно-просвітницьких заходів та взаємодія з педагогічними працівниками, психологами та батьками з метою створення безпечного освітнього середовища.

Особливе значення у діяльності служби має соціальне інспектування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Спільно з Центром соціальних служб фахівці проводять перевірки сімей, оцінюють потреби дітей, здійснюють контроль за їхнім моральним і фізичним станом, аналізують умови проживання та рівень виконання батьківських обов'язків. Така діяльність спрямована на своєчасне виявлення проблем у сім'ях та запобігання порушенню прав дітей.

Одним із важливих напрямів діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради є сприяння соціальній адаптації дітей з особливими потребами. Соціальна адаптація цієї категорії дітей передбачає створення умов для їх інтеграції у суспільство, розвитку соціальної активності, формування комунікативних навичок та забезпечення доступу до освітніх, соціальних і культурних послуг. У межах реалізації цього напрямку служба взаємодіє з інклюзивно-ресурсними центрами, закладами освіти, медичними установами та соціальними службами з метою забезпечення комплексної підтримки дітей та їхніх сімей [58].

Служба у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради бере участь в організації та реалізації програм соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами. До основних форм роботи належать індивідуальне консультування батьків, соціальний супровід сімей, надання інформаційної та психологічної підтримки, сприяння у вирішенні питань щодо отримання соціальних послуг, реабілітації та освіти. Важливим аспектом діяльності є також проведення профілактичної роботи, спрямованої на попередження соціальної ізоляції дітей та сімей.

Особлива увага приділяється міжвідомчій взаємодії у процесі соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Ефективність соціальної роботи

значною мірою залежить від координації діяльності різних установ та організацій, які працюють у сфері захисту прав дітей. Служба співпрацює із закладами загальної середньої та дошкільної освіти, інклюзивно-ресурсними центрами, центрами соціальних служб, медичними установами, громадськими та благодійними організаціями.

У діяльності служби значне місце посідає робота з батьками дітей з особливими потребами. Фахівці надають консультації щодо особливостей розвитку дитини, можливостей отримання соціальних послуг, державної підтримки, організації навчання та реабілітації. Соціально-психологічна підтримка батьків сприяє підвищенню їхньої компетентності, зниженню рівня емоційного напруження та формуванню конструктивної моделі взаємодії з дитиною.

З метою узагальнення статистичних показників діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради наведемо відповідні дані у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2.

Статистичні показники діяльності Служби у справах дітей та сім'ї
Яготинської міської ради

Показник	Кількісне значення	Коментар
Сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО)	70–90 сімей	Перебувають на обліку соціальних служб громади
Діти з інвалідністю у громаді	кілька десятків осіб	Більшість виховується у сім'ях
Частка дітей, які виховуються у сім'ї	85–90%	Важливість сімейного середовища для соціалізації
Щорічна кількість соціальних виїздів та інспектувань	120–200 виїздів	Спільно зі службами соціального захисту
Сім'ї, які потребують додаткового соціального супроводу	20–30% від обстежених	Виявляються під час інспектувань
Сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами і потребують консультацій	понад 60%	Потреба у психологічній підтримці
Сім'ї, що потребують комплексного соціального супроводу	близько 40%	Регулярна робота соціальних служб
Випадки неналежного виконання батьківських обов'язків	10–15%	Виявляються під час перевірок

Наведені статистичні дані свідчать про наявність у Яготинській міській громаді значної кількості сімей, які потребують соціальної підтримки, що підкреслює важливість системної роботи Служби у справах дітей та сім'ї та необхідність подальшого розвитку соціальних послуг [56].

Таким чином, Служба у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради виконує важливу роль у системі соціального захисту дітей та підтримки сімей громади. Її діяльність спрямована на забезпечення прав дітей, соціальну підтримку сімей, профілактику соціального неблагополуччя та створення умов для успішної соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Ефективність роботи служби значною мірою залежить від міжвідомчої співпраці, професійної компетентності фахівців та комплексного підходу до вирішення проблем дітей і сімей у громаді.

2.2. Форми та методи соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами

У сучасних умовах розвитку соціальної політики України особливої актуальності набуває проблема забезпечення ефективної соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами. Такі сім'ї нерідко стикаються з комплексом соціальних, психологічних, педагогічних та матеріально-економічних труднощів, що потребують системного підходу з боку державних установ, соціальних служб, освітніх закладів та громадських організацій. Соціальна підтримка є важливою складовою державної політики у сфері захисту прав дітей та сімей і спрямована на створення сприятливих умов для розвитку дитини, підвищення якості життя сім'ї та забезпечення її повноцінної інтеграції у суспільство.

Сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами, потребують не лише матеріальної допомоги, а й комплексної соціально-психологічної підтримки, що охоплює консультативну, педагогічну, правову, реабілітаційну та емоційну допомогу. Ефективність соціальної підтримки значною мірою залежить від своєчасності надання послуг, індивідуального підходу до потреб сім'ї та координації діяльності різних соціальних інституцій.

Соціальна підтримка сімей, які виховують дітей з особливими потребами, здійснюється через систему державних і недержавних установ, зокрема служб у справах дітей та сім'ї, центрів соціальних служб, закладів освіти, медичних та реабілітаційних установ, інклюзивно-ресурсних центрів, громадських і благодійних організацій. У межах діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради одним із пріоритетних напрямів є організація соціальної підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах та виховують дітей з особливими потребами [58].

З метою систематизації основних форм соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами, та наочного відображення їх змісту доцільно подати відповідні дані у вигляді таблиці.

Таблиця. 2.3.

Форми соціальної підтримки сімей

Форма	Зміст	Результат
Соціальний супровід	Комплексна підтримка сім'ї	Покращення умов життя
Психологічна допомога	Консультування, підтримка	Зниження стресу
Соціально-педагогічна	Навчання батьків	Підвищення компетентності
Інформаційна	Надання консультацій	Обізнаність батьків

Однією з основних і найбільш ефективних форм соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами, є соціальний супровід сім'ї. Соціальний супровід являє собою комплексну, систематичну та цілеспрямовану діяльність фахівців соціальної сфери, спрямовану на подолання або мінімізацію складних життєвих обставин, у яких перебуває сім'я, забезпечення належних умов для розвитку дитини та підвищення адаптаційних можливостей родини загалом. Особливого значення соціальний супровід набуває у роботі з сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами, оскільки такі родини часто потребують тривалої соціальної, психологічної, педагогічної та правової підтримки.

Соціальний супровід ґрунтується на принципах індивідуального підходу, конфіденційності, гуманізму, добровільності отримання послуг, партнерської взаємодії та комплексності допомоги. Основною метою соціального супроводу є створення сприятливих умов для повноцінного функціонування сім'ї, захисту прав та інтересів дитини, забезпечення її гармонійного розвитку та успішної соціальної адаптації.

У процесі соціального супроводу фахівці соціальних служб здійснюють комплексне вивчення потреб сім'ї та оцінку її життєвої ситуації. Особлива увага приділяється аналізу психологічного клімату в родині, матеріально-побутових умов проживання, рівня виконання батьківських обов'язків, особливостей розвитку дитини та її соціального оточення. На основі отриманої інформації визначаються основні проблеми сім'ї та розробляється індивідуальний план соціального супроводу, який передбачає конкретні заходи допомоги та підтримки.

Важливим етапом соціального супроводу є налагодження довірливих взаємин між фахівцем та сім'єю. Ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від рівня взаєморозуміння, психологічного контакту та готовності батьків до співпраці. Фахівець соціальної сфери виступає не лише як консультант чи контролюючий представник соціальної служби, а й як партнер, який допомагає сім'ї знайти внутрішні ресурси для подолання труднощів та адаптації до нових життєвих умов [30, с.73].

Одним із ключових напрямів соціального супроводу є соціально-психологічна підтримка батьків. Народження та виховання дитини з особливими потребами часто супроводжується значним емоційним навантаженням, почуттям тривоги, страху, безпорадності або соціальної ізоляції. У зв'язку з цим фахівці соціальних служб проводять психологічні консультації, спрямовані на стабілізацію емоційного стану батьків, формування позитивного ставлення до дитини та розвиток навичок конструктивної взаємодії у сім'ї. Психологічна підтримка сприяє зниженню рівня стресу,

запобіганню емоційному вигоранню та підвищенню виховного потенціалу родини.

Соціальний супровід також передбачає надання інформаційно-консультативної допомоги сім'ї. Батьки отримують інформацію щодо прав дитини, можливостей отримання державної допомоги, соціальних виплат, реабілітаційних послуг, організації інклюзивного навчання та діяльності спеціалізованих установ. Фахівці допомагають родині орієнтуватися у системі соціального захисту, оформлювати необхідні документи та отримувати доступ до відповідних послуг.

Значне місце у процесі соціального супроводу займає соціально-педагогічна робота з батьками. Вона спрямована на підвищення рівня педагогічної компетентності сім'ї, формування навичок ефективного виховання та розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. Фахівці надають рекомендації щодо організації режиму дня, розвитку комунікативних навичок, стимулювання самостійності дитини та формування її соціальної активності. Особлива увага приділяється створенню сприятливого психологічного середовища у сім'ї, яке є важливою умовою успішної соціалізації дитини.

У межах соціального супроводу здійснюється також координація взаємодії сім'ї з різними соціальними інституціями. Фахівці служби допомагають організовувати співпрацю з закладами освіти, інклюзивно-ресурсними центрами, медичними установами, реабілітаційними центрами, громадськими організаціями та іншими структурами, які забезпечують підтримку дітей з особливими потребами. Така міжвідомча взаємодія дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем сім'ї та створити єдину систему допомоги дитині.

Однією з важливих складових соціального супроводу є соціальне інспектування та контроль умов проживання дитини. Працівники соціальних служб спільно з іншими фахівцями здійснюють обстеження житлово-побутових умов сім'ї, оцінюють рівень забезпечення базових потреб дитини, її моральний

та фізичний стан, а також рівень виконання батьківських обов'язків. Така робота спрямована не лише на контроль, а й на своєчасне виявлення проблем та надання необхідної допомоги сім'ї.

У діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради соціальний супровід є одним із провідних напрямів роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Спільно з Центром соціальних служб проводяться профілактичні бесіди, консультації, перевірки умов проживання дітей, оцінка потреб сімей та організація необхідної соціальної допомоги. Особлива увага приділяється сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами, оскільки саме ця категорія родин потребує постійної підтримки та соціального захисту.

Ефективність соціального супроводу значною мірою залежить від професійної компетентності фахівців, їхньої здатності до емпатії, толерантності та індивідуального підходу до кожної сім'ї. Важливою умовою успішної роботи є також активна участь самих батьків у процесі подолання труднощів та готовність до співпраці із соціальними службами [29, с.47].

Таким чином, соціальний супровід сім'ї є важливою формою соціальної підтримки, яка забезпечує комплексну допомогу сім'ям, що виховують дітей з особливими потребами. Він спрямований на покращення умов життя родини, підвищення її виховного потенціалу, захист прав дитини та створення умов для її гармонійного розвитку і успішної соціальної адаптації. Комплексний та міжвідомчий характер соціального супроводу сприяє підвищенню ефективності соціальної роботи та забезпечує підтримку сім'ї у подоланні складних життєвих обставин.

Важливе місце у системі соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами, займає психологічна допомога. Її значення зумовлене тим, що народження та виховання дитини з особливими потребами часто супроводжується значним емоційним навантаженням для всіх членів родини. Сім'я змушена адаптуватися до нових життєвих умов, змінювати звичний спосіб життя, переосмислювати власні плани та долати численні психологічні,

соціальні й побутові труднощі. У таких умовах психологічна підтримка стає важливим чинником стабілізації емоційного стану сім'ї, збереження її внутрішніх ресурсів та забезпечення сприятливого середовища для розвитку дитини.

Психологічна допомога сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами, є комплексною системою заходів, спрямованих на підтримку емоційного благополуччя батьків, формування позитивного ставлення до дитини, розвиток конструктивних моделей сімейної взаємодії та подолання кризових ситуацій. Основною метою такої допомоги є сприяння психологічній адаптації родини до особливостей розвитку дитини та створення умов для гармонійного функціонування сім'ї.

Поява у сім'ї дитини з особливими потребами нерідко стає психотравмувальним фактором для батьків. Після отримання інформації про особливості розвитку дитини багато батьків переживають стан емоційного шоку, страху, розгубленості, тривоги або заперечення. Часто виникають почуття провини, сорому, безнадії чи невпевненості у власних можливостях. У деяких випадках сім'я може переживати кризу, пов'язану зі зміною життєвих перспектив та необхідністю тривалого догляду за дитиною. Саме тому психологічна допомога є необхідною вже на початковому етапі прийняття ситуації.

Одним із головних напрямів психологічної підтримки є психологічне консультування батьків. У процесі консультування фахівці допомагають сім'ї усвідомити та прийняти особливості розвитку дитини, подолати внутрішні страхи та емоційне напруження, сформувати позитивне бачення майбутнього. Консультативна робота також спрямована на розвиток у батьків навичок емоційної саморегуляції, конструктивного спілкування та ефективної взаємодії з дитиною.

Важливим аспектом психологічної допомоги є підтримка емоційного стану батьків. Постійне фізичне та психологічне навантаження, пов'язане з доглядом за дитиною, може призводити до хронічної втоми, емоційного вигорання,

підвищеної тривожності та депресивних станів. Особливо вразливими є матері, які найчастіше беруть на себе основну відповідальність за догляд та виховання дитини. У зв'язку з цим психологічна допомога спрямовується на відновлення емоційних ресурсів батьків, формування позитивної самооцінки та підтримку психологічної стійкості.

Значну роль у системі психологічної підтримки відіграє сімейне консультування. Воно спрямоване на покращення внутрішньосімейних взаємин, подолання конфліктів та формування сприятливого психологічного клімату в родині. Виховання дитини з особливими потребами часто змінює традиційний розподіл ролей у сім'ї, створює додаткове емоційне навантаження та може призводити до непорозумінь між членами родини. Сімейне консультування допомагає налагодити ефективну комунікацію, зміцнити взаємну підтримку та виробити спільну стратегію виховання дитини.

Однією з важливих форм психологічної допомоги є групи взаємопідтримки для батьків. Участь у таких групах дає можливість сім'ям спілкуватися з людьми, які мають подібний життєвий досвід, обмінюватися інформацією, отримувати моральну підтримку та відчувати соціальну приналежність. Групова форма роботи сприяє зниженню почуття ізоляції, формуванню впевненості у власних силах та розвитку позитивного ставлення до життєвих труднощів [38, с.12].

Психологічна допомога також включає психолого-педагогічну просвіту батьків. Фахівці інформують сім'ї про особливості психофізичного розвитку дітей, методи корекційної роботи, способи формування комунікативних навичок та соціальної адаптації дитини. Підвищення рівня обізнаності батьків сприяє зниженню тривожності, формуванню адекватного ставлення до особливостей розвитку дитини та розвитку ефективних виховних стратегій.

Не менш важливим напрямом психологічної підтримки є допомога самій дитині. Діти з особливими потребами можуть переживати труднощі у спілкуванні, проблеми самооцінки, емоційну нестабільність або соціальну тривожність. Психологічна робота з дитиною спрямована на розвиток

емоційної сфери, формування позитивного образу «Я», розвиток навичок комунікації та адаптації до соціального середовища. Важливим завданням психолога є також допомога дитині у подоланні страхів, формуванні впевненості у власних можливостях та розвитку соціальної активності.

У межах діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради психологічна підтримка сімей реалізується через консультативну роботу, соціальний супровід, міжвідомчу взаємодію з психологами закладів освіти, центрами соціальних служб та іншими фахівцями. Особлива увага приділяється сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також батькам дітей з особливими потребами, які потребують емоційної підтримки та допомоги у вирішенні психологічних проблем.

Ефективність психологічної допомоги значною мірою залежить від своєчасності її надання, професійної компетентності фахівців та готовності сім'ї до співпраці. Важливо, щоб психологічна підтримка мала системний і тривалий характер, оскільки процес адаптації сім'ї до особливостей розвитку дитини є безперервним та потребує постійної уваги.

Таким чином, психологічна допомога є важливою складовою системи соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами. Вона спрямована на стабілізацію емоційного стану батьків, покращення внутрішньосімейних взаємин, підвищення психологічної стійкості родини та створення сприятливих умов для розвитку й соціальної адаптації дитини. Комплексний підхід до психологічної підтримки сприяє зміцненню сім'ї, підвищенню її виховного потенціалу та покращенню якості життя всіх її членів.

Не менш важливим методом соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами, є соціально-педагогічна допомога. Її значення зумовлене тим, що успішна соціальна адаптація дитини значною мірою залежить не лише від медичної чи психологічної підтримки, а й від рівня педагогічної компетентності батьків, їхніх знань про особливості розвитку дитини та вміння організувати виховний процес у домашніх умовах. Соціально-педагогічна допомога виступає важливою складовою комплексної системи

підтримки сім'ї, спрямованої на розвиток дитини, підвищення виховного потенціалу батьків та формування сприятливого середовища для її соціалізації.

Соціально-педагогічна допомога передбачає цілеспрямовану діяльність фахівців соціальної сфери та педагогів, яка спрямована на надання сім'ї методичної, консультаційної та практичної підтримки у питаннях виховання, навчання та розвитку дитини з особливими потребами. Основною метою такого виду допомоги є формування у батьків необхідних знань, умінь і навичок для ефективного виховання дитини, розвитку її потенціалу та забезпечення успішної інтеграції у соціальне середовище [31, с.18].

Одним із ключових напрямів соціально-педагогічної допомоги є консультування батьків щодо особливостей психофізичного розвитку дитини. Фахівці надають роз'яснення щодо специфіки порушень розвитку, можливих шляхів корекції та розвитку, а також особливостей поведінки та навчання дитини. Це дозволяє батькам краще розуміти потреби своєї дитини, адекватно оцінювати її можливості та будувати реалістичні очікування щодо її розвитку.

Важливим аспектом соціально-педагогічної роботи є навчання батьків методам виховання та розвитку дитини в домашніх умовах. Фахівці рекомендують ефективні педагогічні підходи, які сприяють формуванню у дитини навичок самообслуговування, комунікації, соціальної взаємодії та самостійності. Особлива увага приділяється розвитку мовлення, мислення, моторики, емоційної сфери та соціальної поведінки дитини.

Соціально-педагогічна допомога також передбачає формування у батьків навичок створення сприятливого виховного середовища в сім'ї. Йдеться про організацію режиму дня, раціональне чергування навчальної, ігрової та відпочинкової діяльності, а також створення умов для розвитку дитини відповідно до її індивідуальних потреб. Важливим є забезпечення стабільної емоційної атмосфери в родині, яка сприяє формуванню у дитини відчуття безпеки, впевненості та довіри до оточуючого світу.

Значну роль у соціально-педагогічній допомозі відіграє формування у батьків навичок соціальної адаптації дитини. Фахівці допомагають родині

організовувати участь дитини у різних видах соціальної діяльності, взаємодію з однолітками, відвідування освітніх та культурних заходів. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, подоланню соціальної ізоляції та формуванню позитивного соціального досвіду дитини.

У межах соціально-педагогічної роботи важливе місце посідає співпраця з закладами освіти. Соціальні педагоги, вчителі та фахівці інклюзивно-ресурсних центрів спільно з батьками розробляють індивідуальні програми розвитку дитини, адаптують навчальний матеріал до її можливостей та забезпечують супровід у процесі навчання. Така взаємодія сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та забезпеченню рівного доступу дитини до освіти.

Соціально-педагогічна допомога також включає просвітницьку роботу з батьками. Вона спрямована на підвищення рівня їхньої педагогічної культури, формування відповідального ставлення до виховання дитини та розширення знань про сучасні методи розвитку дітей з особливими потребами. Проводяться індивідуальні консультації, тренінги, семінари, батьківські зустрічі та інформаційні заходи, які допомагають батькам ефективніше виконувати свої виховні функції.

У діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради соціально-педагогічна допомога є важливим напрямом роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами. Фахівці служби у співпраці з освітніми та соціальними установами надають батькам методичну підтримку, сприяють організації навчання та розвитку дитини, а також допомагають у вирішенні педагогічних проблем, що виникають у процесі виховання [58].

Ефективність соціально-педагогічної допомоги значною мірою залежить від системності її надання, індивідуального підходу до кожної сім'ї та рівня взаємодії між фахівцями різних галузей. Важливо, щоб така допомога мала не разовий, а тривалий характер, оскільки розвиток дитини з особливими потребами потребує постійного педагогічного супроводу та корекційної підтримки.

Таким чином, соціально-педагогічна допомога є важливим методом соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами. Вона спрямована на підвищення педагогічної компетентності батьків, розвиток дитини, формування її соціальних навичок та забезпечення успішної соціальної адаптації. Комплексний характер соціально-педагогічної роботи сприяє зміцненню сім'ї, покращенню якості виховання та створенню сприятливих умов для гармонійного розвитку дитини у суспільстві.

Однією з важливих форм соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами, є інформаційно-консультативна підтримка. Її значення полягає в тому, що своєчасне отримання повної, достовірної та доступної інформації є необхідною умовою ефективного вирішення соціальних, медичних, освітніх та правових питань, з якими стикаються батьки у процесі виховання дитини. Нестача інформації або складність її отримання часто призводить до підвищення рівня тривожності в сім'ї, ускладнює доступ до соціальних послуг і знижує ефективність взаємодії з державними та громадськими інституціями.

Інформаційно-консультативна підтримка передбачає системну діяльність соціальних служб, спрямовану на інформування батьків щодо їхніх прав, можливостей та механізмів отримання допомоги. Вона охоплює надання роз'яснень щодо державних соціальних гарантій, порядку оформлення соціальних виплат, пільг, статусу дитини з інвалідністю, а також доступу до реабілітаційних, освітніх та медичних послуг. Завдяки цьому батьки отримують можливість більш ефективно орієнтуватися у системі соціального захисту та своєчасно користуватися передбаченими законодавством ресурсами підтримки.

Важливим аспектом інформаційно-консультативної роботи є індивідуальне консультування сімей. Фахівці соціальних служб здійснюють особисті консультації, під час яких розглядаються конкретні життєві ситуації родини, визначаються її потреби та пропонуються можливі шляхи їх вирішення. Такий підхід дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожної сім'ї, рівень складності її проблем та ресурсні можливості.

Окреме місце в інформаційно-консультативній підтримці займає правове інформування батьків. Воно спрямоване на ознайомлення сімей із законодавчими актами, які регулюють права дітей з особливими потребами, порядок отримання соціальних послуг, правила звернення до державних установ та захисту інтересів дитини. Це сприяє підвищенню правової обізнаності батьків та формуванню у них активної позиції щодо захисту прав своїх дітей.

Інформаційно-консультативна підтримка також включає методичні рекомендації щодо виховання та розвитку дитини. Батьки отримують поради щодо організації щоденного догляду, навчання, розвитку соціальних навичок, комунікації та адаптації дитини до навколишнього середовища. Така інформація є особливо важливою для сімей, які вперше стикаються з особливостями розвитку дитини і не мають достатнього досвіду у сфері спеціальної педагогіки чи корекційної роботи.

У сучасних умовах важливим елементом інформаційно-консультативної підтримки є використання різних каналів комунікації. Окрім особистих консультацій, активно застосовуються телефонні звернення, електронні засоби зв'язку, інформаційні матеріали, пам'ятки, буклети та онлайн-ресурси. Це дозволяє забезпечити оперативність надання інформації та її доступність для більшої кількості сімей, у тому числі тих, що проживають у віддалених населених пунктах.

У діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради інформаційно-консультативна підтримка є одним із пріоритетних напрямів роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами. Фахівці служби надають роз'яснення щодо соціальних послуг, допомагають у підготовці документів для отримання державної допомоги, консультують з питань захисту прав дітей, а також сприяють взаємодії сімей з іншими установами соціальної сфери.

Значну роль у підвищенні ефективності інформаційно-консультативної роботи відіграє співпраця з закладами освіти, медичними установами,

інклюзивно-ресурсними центрами та громадськими організаціями. Така взаємодія дозволяє забезпечити комплексність та актуальність інформації, а також підвищити рівень обізнаності батьків щодо можливостей підтримки їхніх дітей.

Таким чином, інформаційно-консультативна підтримка є важливою складовою системи соціальної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами. Вона сприяє підвищенню рівня поінформованості батьків, забезпеченню доступу до соціальних послуг, зміцненню правової захищеності сімей та формуванню ефективної взаємодії з соціальними інституціями. Комплексний характер цієї форми підтримки робить її невід'ємною частиною процесу соціальної адаптації дитини та зміцнення сімейного потенціалу.

У діяльності Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради важливе місце посідає соціальне інспектування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Даний напрям роботи є складовою системи раннього виявлення сімейного неблагополуччя та запобігання порушенням прав дитини, що особливо актуально у випадках виховання дітей з особливими потребами, які потребують постійної уваги та належних умов розвитку.

Соціальне інспектування здійснюється у тісній взаємодії з Центром соціальних служб і передбачає комплексне обстеження житлово-побутових умов проживання дитини, оцінку матеріального забезпечення сім'ї, рівня догляду за дитиною, а також аналіз психологічного клімату в родині. Особлива увага приділяється оцінці морального та фізичного стану дитини, рівню її безпеки, доступу до медичних, освітніх і соціальних послуг. У процесі інспектування також вивчається ступінь виконання батьками або законними представниками своїх виховних обов'язків, їхня відповідальність та готовність забезпечувати належні умови для розвитку дитини [33, с. 81].

Важливою складовою соціального інспектування є не лише контрольна, а й превентивна функція. Фахівці соціальної сфери не обмежуються фіксацією проблем, а здійснюють первинне консультування сім'ї, надають рекомендації

щодо покращення умов виховання дитини, а також інформують про можливості отримання соціальної, психологічної та матеріальної допомоги. У разі виявлення складних життєвих обставин розробляється індивідуальний план соціального супроводу сім'ї з метою поступового подолання кризової ситуації.

Соціальне інспектування дозволяє своєчасно виявляти ризики, пов'язані з порушенням прав дитини, запобігати занедбаності, бездоглядності, а також випадкам жорстокого поводження. Завдяки цьому забезпечується оперативне реагування на проблемні ситуації та залучення відповідних соціальних і правових механізмів захисту дитини.

Практична діяльність Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради свідчить про активне впровадження соціально-підтримувальних і профілактичних заходів у роботі з дітьми та сім'ями громади. Значна увага приділяється забезпеченню прав та інтересів дітей, особливо дітей з особливими потребами, які потребують підвищеного рівня соціального захисту та підтримки.

У межах профілактичної роботи здійснюються заходи, спрямовані на попередження булінгу в освітньому середовищі, формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, а також підвищення рівня батьківської відповідальності. Важливе місце займає інформаційно-просвітницька діяльність, яка спрямована на формування безпечного та інклюзивного середовища у громаді, підвищення рівня обізнаності населення щодо прав дитини та розвиток культури рівності й недискримінації.

Одним із ефективних методів соціальної підтримки сімей є міжвідомча взаємодія. Комплексний підхід до вирішення проблем сімей передбачає координацію зусиль різних інституцій, зокрема соціальних служб, закладів освіти, охорони здоров'я, інклюзивно-ресурсних центрів, правоохоронних органів та громадських організацій. Така співпраця забезпечує цілісний супровід дитини та її сім'ї, дозволяє оперативно реагувати на потреби родини та формує єдину систему надання соціальних послуг.

Завдяки міжвідомчій взаємодії забезпечується більш ефективне вирішення питань, пов'язаних із навчанням, медичним обслуговуванням, реабілітацією та соціальною адаптацією дітей з особливими потребами. Крім того, така співпраця сприяє обміну інформацією між фахівцями різних галузей та узгодженню спільних дій щодо підтримки сімей.

Особливе значення у процесі соціальної підтримки має організація інклюзивного освітнього середовища. Освіта є одним із ключових чинників соціалізації дітей з особливими потребами, оскільки вона забезпечує розвиток їхніх здібностей, формування соціальних навичок та інтеграцію у суспільство. У цьому контексті важливою є діяльність соціальних служб щодо сприяння доступу дітей до інклюзивного навчання, участь у вирішенні питань організації освітнього процесу, а також взаємодія з педагогічними працівниками та фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів.

У межах інклюзивного підходу здійснюється адаптація освітнього середовища до індивідуальних потреб дитини, забезпечується психолого-педагогічний супровід, створюються умови для розвитку комунікативних навичок, соціальної активності та самостійності. Це сприяє підвищенню рівня соціальної інтеграції дітей та формуванню у них позитивного досвіду взаємодії з оточенням [20, с.94].

Важливим напрямом соціальної підтримки є організація культурно-дозвілєвої та соціально-виховної роботи. Проведення тематичних заходів, творчих занять, тренінгів, соціальних акцій та інтеграційних програм сприяє розвитку соціальних контактів дітей, формуванню позитивної самооцінки, емоційної стабільності та подоланню соціальної ізоляції. Такі заходи також виконують важливу виховну функцію, сприяючи формуванню у суспільстві толерантного ставлення до дітей з особливими потребами.

Значну роль у системі підтримки сімей відіграють громадські та благодійні організації, які забезпечують додаткові ресурси допомоги у вигляді гуманітарної, психологічної та соціальної підтримки. Їхня діяльність розширює

можливості державних структур і сприяє підвищенню ефективності соціальної роботи на рівні громади.

Ефективність соціальної підтримки значною мірою залежить від професійної компетентності фахівців соціальної сфери. Працівники соціальних служб повинні володіти знаннями у сфері соціальної роботи, психології, педагогіки, медіації та міжвідомчої взаємодії. Важливими особистісними якостями є емпатія, відповідальність, комунікативність, толерантність та здатність до індивідуального підходу в роботі з кожною сім'єю.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває необхідність подальшого вдосконалення системи соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами. Це передбачає розширення спектра соціальних послуг, розвиток інклюзивної інфраструктури, посилення міжвідомчої координації, а також підвищення рівня психолого-педагогічної допомоги батькам. Важливим стратегічним завданням є формування в суспільстві позитивного ставлення до осіб з інвалідністю та створення рівних можливостей для їхньої повноцінної участі у житті громади.

Таким чином, соціальна підтримка сімей, які виховують дітей з особливими потребами, є багатокомпонентною системою, що охоплює соціальне інспектування, соціальний супровід, психологічну, педагогічну та інформаційну допомогу, а також міжвідомчу взаємодію. Комплексний характер цієї діяльності сприяє підвищенню якості життя сімей, зміцненню їхнього соціального потенціалу та забезпеченню успішної соціальної адаптації дітей у суспільстві.

2.3. Проблеми та шляхи вдосконалення роботи Служби у справах дітей та сім'ї у сфері соціальної адаптації дітей з особливими потребами

Соціальна адаптація дітей з особливими потребами є складним і багатокомпонентним процесом, що потребує злагодженої взаємодії державних інституцій, соціальних служб, освітніх та медичних закладів, а також громадських організацій. У цьому контексті важливу роль відіграє Служба у справах дітей та сім'ї як основний орган на місцевому рівні, що забезпечує

реалізацію державної політики у сфері захисту прав дітей і підтримки сімей. Водночас у практичній діяльності служби спостерігається низка проблем, які ускладнюють ефективну реалізацію завдань соціальної адаптації дітей з особливими потребами та потребують системного вирішення.

З метою систематизації основних проблем, що виникають у діяльності Служби у справах дітей та сім'ї, а також визначення можливих шляхів їх вирішення, доцільно подати узагальнену інформацію у вигляді таблиці.

Таблиця 2.4.

Проблеми та шляхи їх вирішення

Проблема	Шляхи вирішення
Недостатнє фінансування	Розширення ресурсної бази
Кадровий дефіцит	Підвищення кваліфікації
Слабка координація	Міжвідомча взаємодія
Стигма	Просвітницька робота

Однією з найбільш вагомих проблем є недостатнє матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності соціальних служб. Обмеженість ресурсів негативно впливає на можливості впровадження комплексних програм підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами. У багатьох випадках відсутнє сучасне корекційне та діагностичне обладнання, недостатньо методичних матеріалів, а також бракує фінансування для реалізації довготривалих соціальних програм. Це ускладнює організацію системного соціального супроводу сімей та знижує ефективність профілактичної роботи. Крім того, недостатня матеріальна база обмежує можливості залучення вузькопрофільних спеціалістів, таких як логопеди, дефектологи та дитячі психологи, що є особливо важливим для комплексної підтримки дітей з інвалідністю [47, с.18].

Суттєвою проблемою є також недостатній рівень міжвідомчої координації. Незважаючи на формально визначені механізми співпраці між службою у

справах дітей, закладами освіти, охорони здоров'я та соціальними центрами, на практиці така взаємодія часто є недостатньо ефективною. Відсутність єдиного інформаційного простору, несвоєчасний обмін даними між установами та дублювання окремих функцій призводять до фрагментарності соціальної допомоги. Це ускладнює формування цілісного підходу до вирішення проблем сім'ї та знижує ефективність соціальної адаптації дитини.

Окремою проблемою є недостатній рівень кадрового забезпечення та професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Значне навантаження на працівників служб у поєднанні з обмеженою кількістю персоналу призводить до зменшення можливостей індивідуальної роботи з кожною сім'єю. Крім того, не всі фахівці мають достатній рівень підготовки у сфері спеціальної педагогіки, дитячої психології, кризового консультування та медіації. Це знижує якість соціального супроводу та ускладнює роботу з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Важливою проблемою залишається недостатня поінформованість батьків про свої права, можливості отримання соціальних послуг та існуючі державні програми підтримки. Часто сім'ї не володіють повною інформацією щодо механізмів оформлення соціальної допомоги, доступу до реабілітаційних та освітніх послуг, а також можливостей інклюзивного навчання. Це призводить до неповного використання ресурсів соціальної підтримки та ускладнює процес соціальної адаптації дітей з особливими потребами.

Не менш значущою проблемою є наявність соціальної стигматизації дітей з особливими потребами та їхніх сімей. У суспільстві ще зберігаються певні упередження, які проявляються у формі обмеженого соціального включення, недостатньої толерантності та бар'єрів у взаємодії. Це негативно впливає на процес інтеграції дітей у соціальне середовище, ускладнює їх участь у освітньому та культурному житті громади та може призводити до соціальної ізоляції.

Окремо слід відзначити проблему перевантаженості фахівців соціальних служб. Велика кількість сімей, які потребують підтримки, у поєднанні з

обмеженими кадровими ресурсами призводить до надмірного навантаження на працівників. У результаті зменшується можливість здійснення глибокого індивідуального аналізу кожного випадку, скорочується час на консультування та знижується якість соціального супроводу.

Ураховуючи зазначені проблеми, постає необхідність визначення ефективних шляхів удосконалення роботи Служби у справах дітей та сім'ї у сфері соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Насамперед важливим є посилення матеріально-технічного та фінансового забезпечення соціальної роботи, що дозволить розширити спектр соціальних послуг, впроваджувати сучасні методики підтримки та залучати необхідних спеціалістів.

Необхідним напрямом є також удосконалення міжвідомчої взаємодії шляхом створення ефективної системи координації між усіма суб'єктами соціальної роботи, запровадження єдиних інформаційних баз даних та налагодження регулярного обміну інформацією щодо сімей, які потребують підтримки. Це дозволить забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних проблем.

Важливим є підвищення професійної компетентності фахівців соціальної сфери через систему постійного навчання, підвищення кваліфікації, участь у тренінгах та професійних програмах. Це сприятиме вдосконаленню навичок роботи з дітьми з особливими потребами та їхніми сім'ями, а також підвищенню якості соціального супроводу.

Необхідно також посилити інформаційно-просвітницьку роботу серед населення з метою підвищення обізнаності батьків щодо їхніх прав і можливостей соціальної підтримки. Використання сучасних інформаційних технологій, соціальних мереж та онлайн-консультацій дозволить підвищити доступність інформації та оперативність її надання.

Окремим стратегічним напрямом є розвиток інклюзивного середовища у громаді, що передбачає забезпечення рівного доступу дітей з особливими

потребами до освіти, культури, спорту та соціальних послуг, а також формування толерантного ставлення у суспільстві.

Таким чином, проблеми у діяльності Служби у справах дітей та сім'ї у сфері соціальної адаптації дітей з особливими потребами мають комплексний характер і потребують системного підходу до їх вирішення. Реалізація запропонованих напрямів удосконалення дозволить підвищити ефективність соціальної роботи, забезпечити якісну підтримку сімей та створити сприятливі умови для повноцінної соціальної адаптації дітей у суспільстві.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було комплексно проаналізовано роль сім'ї в процесі соціальної адаптації дитини з особливими потребами, розкрито теоретичні засади соціальної адаптації, визначено соціально-психологічні особливості сімей, які виховують таких дітей, а також досліджено практичну діяльність Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради щодо реалізації соціальної підтримки та сприяння інтеграції дітей у суспільство.

У першому розділі роботи встановлено, що соціальна адаптація дітей з особливими потребами є складним, тривалим і багатовекторним процесом, який передбачає пристосування дитини до соціального середовища та формування умов для її повноцінної участі в суспільному житті. Доведено, що сім'я виступає ключовим соціальним інститутом, який безпосередньо впливає на успішність адаптації дитини, оскільки саме в родині формується первинний досвід соціальних взаємодій, емоційна стабільність та базові навички поведінки.

Проаналізовано роль сім'ї у процесі соціальної адаптації дитини з особливими потребами та визначено, що ефективність цього процесу залежить від рівня емоційної підтримки, педагогічної компетентності батьків, здатності сім'ї до прийняття дитини та її особливостей, а також від готовності родини до взаємодії із соціальними інституціями. Встановлено, що сім'я є основним ресурсом соціалізації дитини, а її підтримка з боку держави та соціальних служб є необхідною умовою успішної інтеграції дитини у суспільство.

Аналіз узагальнених статистичних даних свідчить, що в Україні сьогодні проживає понад 3 мільйони осіб з інвалідністю, серед яких близько 231 тисячі становлять діти. Така ситуація підкреслює масштабність соціальної проблеми та її високу актуальність для системи державної соціальної політики. При цьому значна частина дітей з інвалідністю виховується у сім'ях, що визначає провідну роль сімейного середовища у процесі їх соціальної адаптації, розвитку та інтеграції у суспільство.

У ході дослідження соціально-психологічних проблем сімей, які виховують дітей з особливими потребами, виявлено низку труднощів, серед яких: емоційне та психологічне навантаження на батьків (понад 60–70% сімей), ризик соціальної ізоляції (близько 55% сімей), матеріальні труднощі (до 45% сімей), недостатній рівень поінформованості щодо соціальної підтримки (понад 50% сімей), а також стигматизація з боку суспільства (до 50% випадків). Зазначені проблеми істотно впливають на функціонування сім'ї та ускладнюють процес соціальної адаптації дитини.

У другому розділі роботи проаналізовано діяльність Служби у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради, яка є важливим суб'єктом реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей на місцевому рівні. Встановлено, що у громаді перебуває близько 70–90 сімей у складних життєвих обставинах, щорічно здійснюється 120–200 соціальних виїздів та інспектувань, а близько 20–30% обстежених сімей потребують додаткового соціального супроводу.

Досліджено основні форми та методи соціальної підтримки сімей, серед яких соціальний супровід, психологічна допомога, соціально-педагогічна підтримка, інформаційно-консультативна діяльність, соціальне інспектування та міжвідомча взаємодія. Встановлено, що комплексне застосування зазначених форм сприяє підвищенню ефективності соціальної роботи та забезпечує більш якісну підтримку сімей, які виховують дітей з особливими потребами.

Водночас у роботі виявлено низку проблем, що ускладнюють діяльність служби у сфері соціальної адаптації дітей з особливими потребами. До них належать недостатнє матеріально-технічне забезпечення, обмежені кадрові ресурси, недостатній рівень міжвідомчої координації, низька поінформованість батьків, наявність соціальної стигматизації та перевантаженість фахівців соціальної сфери. Ці чинники негативно впливають на ефективність соціальної підтримки та потребують комплексного вирішення.

На основі проведеного аналізу визначено основні шляхи вдосконалення діяльності Служби у справах дітей та сім'ї, серед яких: посилення ресурсного забезпечення соціальної роботи, розвиток міжвідомчої взаємодії, підвищення

професійної компетентності фахівців, удосконалення інформаційно-просвітницької роботи з населенням, а також розвиток інклюзивного середовища у громаді.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що сім'я відіграє визначальну роль у процесі соціальної адаптації дитини з особливими потребами, а ефективність цього процесу значною мірою залежить від рівня соціальної підтримки з боку державних та місцевих інституцій. Отримані статистичні дані свідчать про наявність системних викликів у сфері соціального захисту дітей, що зумовлює необхідність подальшого розвитку інклюзивних практик, удосконалення соціальних послуг та підвищення якості підтримки сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
(дата звернення: 11.05.2026).
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 11.05.2026).
3. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.05.2026).
4. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 11.05.2026).
5. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 11.05.2026).
6. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06 жовт. 2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 11.05.2026).
7. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 11.05.2026).
8. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ від 20 лист. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 11.05.2026).
9. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Міжнародний документ від 13 груд. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 11.05.2026).
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15 серп. 2011 р. № 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF> (дата звернення: 11.05.2026).

Література

11. Аранчак Р. С., Василенко О. М. Інклюзивна освіта як одна з умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. № 2(8). С. 128–132.
12. Балакірська Л. В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами. Педагогічна майстерня. 2011. № 6. С. 11–13.
13. Батченко Л. Соціальна відповідальність інклюзивної освіти закладів вищої освіти в умовах військового конфлікту. *Journal of Strategic Economic Research*. 2023. № 6. С. 8–16.
14. Бачуріна Н., Дмитрієва В., Здоровенко Н. Копінг-стратегії матерів, які виховують дітей з інвалідністю. *Психологічне здоров'я*. 2021. Вип. 2 (7). С. 22–33.
15. Безпалько О. В., Зверєва І. Д., Веретенко Т. Г. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / за ред. О. В. Безпалько. Київ: Академвидав, 2013. 312 с.
16. Бех І. Гуманізація спеціальної освіти аномальних дітей як соціально-педагогічна проблема. *Дефектологія*. 2016. № 1. С. 19–23.
17. Блажівський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. Вип. 1. С. 234–242.
18. Борщевська Л. В. та ін. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами. Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2018. 79 с.
19. Виноградова О. В., Чернецька Ю. І. Інноваційні технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в умовах інтегрованого центру денного перебування. Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 01–02 жовт. 2021 р. Київ : Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2021. С. 130–133.

20. Вознюк О. Особливості професійної діяльності спеціалістів психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП. Житомир: КЗ «ЖОППО», 2019. 68 с.
21. Войтко В. В. Можливості інклюзивної освіти дітей із затримкою психічного розвитку. // Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими потребами. Рівне: РОППО, 2014. С. 60–71.
22. Гаяш О. Поради вчителям щодо навчання дітей з ООП у класі з інклюзивним навчанням. Ужгород: ЗППО, 2014. 108 с.
23. Гевко І. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. 2019. № 1 (64). С. 52–58.
24. Гордієнко Н. М. Дослідження соціалізації осіб з особливими потребами в умовах НРЦ. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2014. Вип. 25. С. 26–35.
25. Горещька О. Психологічні особливості ставлення батьків до дітей з ООП. Освіта регіону. 2013. № 2 (32). С. 289–295.
26. Гречко Л. М. Психологічний супровід дітей молодшого шкільного віку з вадами розвитку. Київ, 2008. 20 с.
27. Данілавічюте Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі. Київ: А.С.К., 2012. 287 с.
28. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі. Київ: ІСПП НАПН України, 2020. 208 с.
29. Засркова Н. В., Трейтак А. О. Інклюзивна освіта від А до Я. Київ, 2016. 68 с.
30. Калініна Т. С., Яцинік А. В. Теоретичний аналіз з питань діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2024. Вип. 2. С. 119–123.
31. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з ООП. 2012. № 9. С. 120–126.

32. Камбур А. В. Соціальна адаптація особистості. Чернівці: Золоті литаври, 2012. 252 с.
33. Колосова О. В., Гурал-Пуроле Й. Соціальна адаптація дітей з синдромом Дауна. Молодий вчений. 2018. № 5.2 (57.2). С. 49–53.
34. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
35. Колупаєва А. А. Путівник для батьків дітей з ООП. Київ: Літопис-ХХ, 2010. 363 с.
36. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики. Київ: АТОПОЛ, 2016. 152 с.
37. Кравченко Т. П. Аналіз міжнародного досвіду впровадження адаптивного спорту в систему інклюзивної освіти. Педагогічна Академія: наукові записки. 2025. Вип. 14. С. 45.
38. Кремень В. Г. Інноваційна людина і сучасна освіта. Вісник ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка. 2013. Вип. 110. С. 4–5.
39. Лупінович К. С. Роль батьків у залученні дітей з ООП. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/lupinovych_kseniia.pdf
40. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник / С.П.Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – 260 с.
41. Мушкевич М. та ін. Психологія молодшої сім'ї. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 235 с.
42. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами./О.Б. Нагорна. – Рівне, 2016. – 198 с.
43. Палилюцько О. М. Шляхи покращення реабілітації дітей з ООП. // Кам'янець-Подільський, 2017. С. 236–237.
44. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта. Київ, 2019. 300 с.
45. Сілявіна Ю. Концепт педагогічної реабілітації. Науковий вісник МДПУ. 2016. Вип. 2 (17). С. 42–47.

46. Соболевська І. Особливості соціалізації учнів із спеціальними потребами. Вісник Львівського університету. 2004. Вип. 18. С. 172–175.

47. Столярик О., Семигіна Т. Сімейноцентричний підхід до підтримки родин. Вінниця, 2021. С. 2–13.

48. Сяба М. О. Роль сім'ї у вихованні дітей з ООП. Духовність особистості. 2013. Вип. 3. С. 163–168.

49. Тарабасова Л. Г. Соціалізація дітей з ООП. Освіта осіб з особливими потребами. 2015. Вип. 9. С. 132–139.

50. Теліус В. В. та ін. Інклюзивна освіта у фізичній культурі в умовах Нової української школи. Olympicus. 2024. № 2. С. 192–198.

51. Хворова Г. М. Батьківська компетентність. Актуальні питання корекційної освіти. 2015. Вип. 5. Т. 2. С. 333–347.

52. Чайковський М. Є. Інтеграція та інклюзія молоді з особливими потребами: соціально-педагогічна складова. Збірник наукових праць 52 Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2015. № 10. С. 69–73.

53. Шевцов А. Г. Методичні основи соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я. Київ, 2004. 240 с.

54. Юрків Я. І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2012. № 1. С. 21–28.

Електронні ресурси

55. Міністерство соціальної політики України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 11.05.2026).

56. Національна соціальна сервісна служба України. Офіційний вебсайт. URL: <https://nssu.gov.ua> (дата звернення: 11.05.2026).

57. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.05.2026).

58. Служба у справах дітей та сім'ї Яготинської міської ради. Офіційна сторінка Facebook.

URL: <https://www.facebook.com/ssdsyagotin/posts/1412721730895109/>

(дата звернення: 11.05.2026).

59. UNICEF Ukraine. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine> (дата звернення: 11.05.2026).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для батьків дітей з особливими потребами**Шановні батьки!**

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, метою якого є дослідження ролі сім'ї у соціальній адаптації дітей з особливими потребами. Анкета є анонімною, а отримані результати будуть використані лише в наукових цілях.

Інструкція:

Уважно прочитайте запитання та оберіть варіант відповіді, який найбільше відповідає Вашій думці. У деяких запитаннях можна обрати декілька варіантів або надати власну відповідь.

1. Вкажіть вік Вашої дитини:

- ☐ до 6 років
- ☐ 6–10 років
- ☐ 11–14 років
- ☐ 15–18 років

2. Стать дитини:

- ☐ чоловіча
- ☐ жіноча

3. Які особливі потреби має Ваша дитина?

- ☐ порушення опорно-рухового апарату
- ☐ порушення слуху
- ☐ порушення зору
- ☐ інтелектуальні порушення
- ☐ розлади аутистичного спектра
- ☐ тяжкі порушення мовлення
- ☐ інше _____

4. Чи відвідує Ваша дитина:

- ☐ заклад дошкільної освіти
- ☐ загальноосвітню школу
- ☐ інклюзивний клас
- ☐ спеціальний заклад освіти
- ☐ не відвідує навчальний заклад

5. Як Ваша дитина взаємодіє з однолітками?

- ☐ легко спілкується
- ☐ має певні труднощі
- ☐ уникає спілкування
- ☐ важко відповісти

6. Які труднощі виникають у процесі соціальної адаптації Вашої дитини?

(можна обрати декілька відповідей)

- ☐ труднощі у спілкуванні
- ☐ неприйняття з боку однолітків
- ☐ психологічні труднощі
- ☐ недостатня підтримка суспільства
- ☐ проблеми в освітньому середовищі
- ☐ матеріальні труднощі сім'ї
- ☐ інше _____

7. Чи отримує Ваша сім'я соціальну підтримку?

- ☐ так
- ☐ ні

8. Які види підтримки Ви отримуєте?

- ☐ психологічна допомога
- ☐ соціальні виплати
- ☐ консультації спеціалістів
- ☐ реабілітаційні послуги
- ☐ гуманітарна допомога
- ☐ інше _____

9. Якої підтримки найбільше потребує Ваша сім'я?

- ☐ психологічної
- ☐ матеріальної
- ☐ педагогічної
- ☐ соціальної
- ☐ правової
- ☐ іншої _____

10. Як Ви оцінюєте роль сім'ї у соціальній адаптації дитини?

- ☐ дуже важлива
- ☐ важлива
- ☐ частково важлива
- ☐ незначна

11. Чи співпрацюєте Ви із соціальними службами?

- ☐ постійно
- ☐ інколи
- ☐ не співпрацюю

12. Які форми роботи з боку соціальних служб є найбільш ефективними?

- ☐ консультації
- ☐ тренінги

- ☐ психологічна підтримка
- ☐ соціальний супровід
- ☐ групи підтримки для батьків
- ☐ інше _____

13. Що, на Вашу думку, необхідно для покращення соціальної адаптації дітей з особливими потребами?

14. Ваші побажання та пропозиції:

Дякуємо за участь в опитуванні!

ДОДАТОК Б

Рекомендації батькам щодо соціальної адаптації дитини з особливими потребами

Соціальна адаптація дитини з особливими потребами є важливим процесом, який значною мірою залежить від підтримки та участі сім'ї. Саме батьки створюють умови для розвитку дитини, формування її самооцінки, навичок спілкування та інтеграції у суспільство. З метою покращення процесу соціальної адаптації рекомендується дотримуватися таких порад:

1. **Створювати сприятливу психологічну атмосферу в сім'ї.**
Дитина повинна відчувати любов, підтримку, турботу та емоційну безпеку.
Доброзичливе сімейне середовище сприяє формуванню впевненості у власних силах.
2. **Приймати дитину такою, якою вона є.**
Не порівнювати дитину з іншими дітьми, а звертати увагу на її успіхи та індивідуальні можливості.
3. **Розвивати комунікативні навички.**
Заохочувати дитину до спілкування з однолітками, участі у спільних іграх, гуртках та соціальних заходах.
4. **Формувати навички самостійності.**
Поступово привчати дитину до самообслуговування, виконання посильних домашніх обов'язків та прийняття простих рішень.
5. **Підтримувати позитивну самооцінку дитини.**
Хвалити за досягнення, навіть незначні, підтримувати мотивацію та віру у власні можливості.
6. **Співпрацювати з педагогами та фахівцями.**
Регулярно консультиватися з учителями, психологами, соціальними працівниками, логопедами та іншими спеціалістами.
7. **Залучати дитину до суспільного життя.**
Брати участь у культурних, спортивних та громадських заходах, що сприяють соціалізації та розвитку навичок взаємодії.
8. **Дотримуватися режиму дня.**
Чіткий режим сприяє формуванню відчуття стабільності та безпеки, позитивно впливає на емоційний стан дитини.
9. **Розвивати інтереси та здібності дитини.**
Підтримувати захоплення, творчі здібності та таланти, що допомагає дитині відчувати свою значущість.
10. **Не ізолювати дитину від суспільства.**
Надмірна опіка може негативно впливати на розвиток самостійності та соціальних навичок.
11. **Звертатися по допомогу у разі потреби.**
У випадку психологічних труднощів або кризових ситуацій важливо своєчасно отримувати підтримку спеціалістів та соціальних служб.
12. **Підтримувати власний емоційний стан.**
Батькам необхідно дбати і про власне психологічне здоров'я, адже емоційний стан дорослих впливає на дитину.

Отже, активна участь сім'ї у вихованні та підтримці дитини з особливими потребами є необхідною умовою її успішної соціальної адаптації та інтеграції у суспільство.

ДОДАТОК В

Інтерв'ю для працівників Служби у справах дітей та сім'ї**Мета інтерв'ю:**

вивчення особливостей діяльності Служби у справах дітей та сім'ї щодо соціальної адаптації дітей з особливими потребами та підтримки сімей, які їх виховують.

Загальні відомості

1. Ваша посада: _____
2. Стаж роботи у сфері соціального захисту:
 - ☐ до 1 року
 - ☐ 1–5 років
 - ☐ 5–10 років
 - ☐ понад 10 років

Основна частина інтерв'ю

3. Які основні напрями діяльності Служби у справах дітей та сім'ї щодо підтримки дітей з особливими потребами?

4. Які категорії сімей найчастіше звертаються за допомогою?

5. Які соціальні послуги найчастіше надаються сім'ям, що виховують дітей з особливими потребами?

- ☐ соціальний супровід
- ☐ психологічне консультування
- ☐ інформаційна підтримка
- ☐ допомога в оформленні соціальних виплат
- ☐ правова допомога
- ☐ організація реабілітаційних заходів
- ☐ інше _____

6. Які проблеми найчастіше виникають у процесі соціальної адаптації дітей з особливими потребами?

7. Чи достатньо, на Вашу думку, державної підтримки для таких сімей?

- ☐ так
- ☐ частково

- ☐ ні

Поясніть Вашу відповідь:

8. Наскільки активно батьки співпрацюють із соціальними службами?

- ☐ активно
- ☐ частково
- ☐ пасивно

9. Які форми роботи з сім'ями є найбільш ефективними?

- ☐ індивідуальні консультації
- ☐ соціальний супровід
- ☐ тренінги та семінари
- ☐ психологічна підтримка
- ☐ групові зустрічі для батьків
- ☐ інше _____

10. Чи співпрацює Служба з іншими установами та організаціями?

- ☐ так
- ☐ ні

Якщо так, то з якими саме?

11. Які труднощі виникають у роботі Служби щодо підтримки дітей з особливими потребами?

12. Які заходи, на Вашу думку, необхідно впровадити для покращення соціальної адаптації дітей з особливими потребами?

13. Ваші пропозиції щодо вдосконалення діяльності Служби у справах дітей та сім'ї:

Дякуємо за участь в інтерв'ю!

Соціальний паспорт сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами

1. Загальні відомості про дитину

Показник

Інформація

Прізвище, ім'я, по батькові дитини

Дата народження

Вік дитини

Адреса проживання

Контактний телефон

Заклад освіти (за наявності)

Клас / група

Категорія особливих потреб

2. Відомості про сім'ю

Показник

Інформація

Склад сім'ї

Кількість дітей у сім'ї

Повна / неповна сім'я

Прізвище, ім'я батька

Місце роботи батька

Прізвище, ім'я матері

Місце роботи матері

Опікун (за наявності)

3. Соціально-побутові умови проживання

Показник

Характеристика

Тип житла

Санітарно-гігієнічні умови

Наявність окремого місця для навчання та відпочинку дитини

Матеріальне становище сім'ї

Джерела доходу сім'ї

Наявність пільг та соціальних виплат

4. Медико-психолого-педагогічна характеристика дитини

Показник

Інформація

Стан здоров'я дитини

Група інвалідності (за наявності)

Особливості психоемоційного розвитку

Рівень комунікативних навичок

Особливості поведінки

Потреба у реабілітації

Показник**Інформація**

Висновок ІРЦ (за наявності)

5. Соціальна адаптація дитини**Показник****Характеристика**

Взаємини з однолітками

Участь у громадських заходах

Рівень самостійності

Труднощі соціальної адаптації

Позитивні досягнення дитини

6. Соціальна підтримка сім'ї**Показник****Інформація**

Види отримуваної допомоги

Соціальні служби, які здійснюють супровід

Потреби сім'ї

Рекомендації фахівців

7. Висновок соціального працівника

Дата складання паспорта: _____

Підпис соціального працівника: _____